

סודות הניקוד העברי

שער הניקוד לר' יוסף ג'יקטילה

הסדרה לחקר ספרות הקבלה והחסידות: מקורות ומחקרים

**עורך הסדרה:
פרופ' אבי אלקיים**

**חברי המערכת:
פרופ' משה חלמיש
פרופ' חביבה פדיה**

סודות הניקוד העברי

שער הניקוד לר' יוסף ג'יקטילה

מאת

ר' יוסף ג'יקטילה

מהדורה ביקורתית מבוארת

אורנה רחל וינר

הוצאת אֶדְרָא, תל אביב

The Gate of Punctuation
Joseph ben Abraham Giquatilla

Critical Edition
Orna Rachel Wiener

מהדורה שנייה ומתוקנת

מסת"ב: 978-965-92452-2-2 ISBN:

© כל הזכויות שמורות להוצאת אֶדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשע"ט – 2019

idrapublishing@yahoo.com

עיצוב עטיפה: אבי אלקיים
ציור על הכריכה: אורנה רחל וינר

סידור, עימוד, לוחות והדפסה:
א. אורן הפקות דפוס בע"מ, שד' רוטשילד 109, תל אביב

תוכן העניינים

11	שלמי תודה
13	פתח דבר

שער ראשון: מבואות

19	ר' יוסף ג'קטילה: האיש, תולדותיו וחיבוריו
22	מטרתו ותכליתו של 'שער הנקוד'
27	ענייני הדקדוק ב'שער הנקוד'
27	כללי האותיות
30	כללי הנקודות
33	עולמות בסוד נקודות
33	ספירות בסוד נקודות
40	עולם עליון, אמצעי ותחתון בסוד נקודות
47	אותיות בסוד נקודות
48	אותיות החשמל
50	אותיות החיות
51	אותיות האופנים
52	סיכום

שער שני: מהדורה ביקורתית של שער הניקוד

57	מבוא למהדורה ביקורתית של 'שער הנקוד'
65	'שער הנקוד' – מהדורה ביקורתית
124	חילופי נוסח לגוף הטקסט
130	נספח: הניקוד בספירות – איורי אילנות
131	ביבליוגרפיה

מוקדש

לזכר אבי מורי האהוב והנערץ

יוסף אהרן ברנט

ולכבוד אמי האהובה והאצילית

מלכה

שטיפחו בי את אהבת הלימוד, התורה, הדקדוק

והשפה העברית.

וְעַתָּה הַתְּבוּנָן בְּסוֹד עֲקָרִים הִלְלוּ
כִּי מִתּוֹכָן תּוֹכַל לְהַכְנִס לְכַמָּה חֲדָרִים פְּנִימִיִּים
שֶׁנִּסְגְּרוּ עֲלֵיהֶם הַשְּׁעָרִים
וְתִמְצָא שְׁעָרֵי עוֹלָם פְּתוּחִים לְפָנֶיךָ
וְתִבֵּין סֵדֶר דְּרָךְ אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה הַתְּמִימָה
וְסוֹד הַנִּקְוֶה הַנֶּעֱרָךְ לָהּ
וְתִדַּע וְתִשְׁפִּיל מִן מוֹצֵא דְבָר
וְתִרְאֶה מַעֲלֹת לְשׁוֹן הַתּוֹרָה וְעֵמֶק סִתְרֶיהָ
בְּאוֹתִיּוֹת וְנִקּוּד.

שער הנקוד

כ"י אוקספורד-בודליאנה קטלוג נויבאואר 1565/9 דף 36 ע"א

שלמי תודה

ספר זה ראשיתו והורתו בפרק מתוך הדוקטורט. 'שער הנקוד' הכניסני חדר לפנים מחדר בסודות הניקוד של הקבלה ואף לעולמו של מחקר הקבלה. הוא היה ראשיתו של מסע ארוך ומעניין, שטרם תם, של עיון ומחקר, קריאה וכתובה בספריות אוניברסיטת בר-אילן ובספריות האוניברסיטה העברית, ספריית גרשם שלום והמכון לכתבי-יד. 'בואו כולם על הברכה.

תודה מעומק הלב למורי רבי החכם פרופ' אברהם אלקיים, שעוררני והמריצני לכתוב ספר זה. הוא שהיה עמי לאורך כל הדרך, למן רגע הנץ הרעיון ועד שלבי העריכה הסופיים. הוא לא הניח לי לוותר על קוצו של יוד, ובזכותו יצא הספר מנוקד קוצותיו תלתלים. תמיכתו לא תסולא בפז.

לדוד בן-נעים מהספרייה המרכזית באוניברסיטת בר-אילן, האחראי למחלקת הספרים הנדירים, שצילם עבורי ברוב טקס את 'שער הנקוד' מהספר הנדיר והעתיק, דבר שאפשר לי את עצם עבודת המחקר בנוחות.

לאישי היקר חיים, שהניח לי ברוח טובה לשקוד על כתיבתי בשעות לא-שעות.

להוצאת אֶדְרָא ולכל העומדים מאחוריה, ולכל אלו שנשאו בעול ופעלו מאחורי הקלעים להצלחת המהדורה. ולבסוף, תודה לבורא עולם שזיכני להגיע עד הלום ולראות את הספר יוצא לאור.

פתח דבר

ר' יוסף ג'יקטילה מגדולי המקובלים במאה השלוש-עשרה השתית את 'שער הנקוד', העומד ביסוד חיבורי זה, על יסודות איתנים של תורת הדקדוק, המטפיזיקה האריסטוטלית וחכמת הקבלה. הוא הציג את קבלתו במבנה מסודר הפונה גם להגיון וגם לדמיון. קו המחשבה נע בין תבנית העולמות לתבנית הספירות וחוזר חלילה בכל סימן ועניין.

בתשתיתו של 'שער הנקוד' מצויה חכמת הלשון. בניגוד לשפות האירופיות, שבהן ההגייה מסומנת באותיות, הרי שבעברית של הטקסט המקראי הבלתי מנוקד – ההגייה נסתרת. תורת הסוד מטבעה נמשכת לנסתרות, ואין פלא אפוא שבקבלה עסקו בפן זה של הכתיבה והשפה. ר' יוסף ג'יקטילה הגדיל וקשר זאת לנסתרות הבריאה והיקום. הוא מבקש להראות, כי מקור הבריאה מן האותיות, אשר בראשן אותיות שם הוי"ה, והוא מנסה להוכיח זאת על ידי הצגת מערכת הלשון כמשקפת את מערכי היקום, והללו מוטבעים באפיונים לשוניים מסוימים ובתבניות מספריות. וכך הוא מתאר זאת במשל נפלא:

והנני ממִשֵּׁל מִשָּׁל בְּעֵינֵי אֲרִיגַת הַתְּבוּת וְהַתְּכָה בְּאוֹתִיּוֹת לְרֹפֵא בְּקִי עַד מְאֹד, יְדוּעַ בְּטֵבַע כָּל רְפוּאָה וּרְפוּאָה מִכָּל מִיַּי הָרְפוּאוֹת. בְּהִיּוֹת כָּל רְפוּאָה מִהֵן נִפְרֶדֶת מִחִבְרָתָה צָרִיף לְדַעַת טֵבַעָה וּכְחוֹתֶיהָ וּסְגֻלוֹתֶיהָ. וְאַחַר שִׁידַעַת טֵבַע כָּל רְפוּאָה וּרְפוּאָה בְּהִיּוֹתָה נִפְרֶדֶת, כְּשִׁצִּטְרָן יִרְכִּיב כְּאֶחָד שְׁתֵּי רְפוּאוֹת אוֹ שְׁלוֹשׁ אוֹ אַרְבַּע אוֹ יוֹתֵר, כִּמְהָ שִׁירְצָה לְהִרְכִּיב, וְאֵן בְּהַתְּחַבֵּר כָּל טֵבַע וְטֵבַע מִכָּל אוֹתָן הָרְפוּאוֹת שֶׁהֵיוּ מֵאֵן נִבְדָּלוֹת וְעַתָּה מִתְעַרְבוֹת כְּאֶחָד וּמִזְדוּגוֹת אֵלּוּ בְּאֵלּוּ, אוֹ יִגִּיעַ הָרֹפֵא אֶל תְּכִלִּית הָרְפוּאָה הַשְּׁלֵמָה כְּפִי צָרָה הַחֲלִי, וְאִם לֹא יֵדַע הָרֹפֵא טֵבַע כָּל סֵם וְסֵם הַנִּפְרָד לְעִצְמוֹ, לְעוֹלָם לֹא יוֹכֵל לַעֲשׂוֹת הִרְכָּבָה מוֹעֵלֶת לְפִי צָרָה הָרְפוּאָה הַצְּרִיכָה, וּבִדְרָךְ זֶה הוּא סוֹד כָּל אוֹת וְאוֹת מְאוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה.

ב'שער הנקוד' מגייס ר' יוסף ג'יקטילה את מונחי הפילוסופיה בצד מושגים קבליים מחכמת המרכבה כדי לתאר תופעות דקדוקיות ולבאר את יחסי האותיות, אותיות הניקוד ואת הניקוד עצמו כמערכת מורכבת מופלאה.

העיון והלימוד ב'שער הנקוד' עשויים לשנות את אופן הסתכלותנו על השפה העברית וניקודה. הבה ניקח לדוגמה את הצירה שבמלה מסוימת ונראה אותו כמכיל את ספירות חכמה ובינה, או נראה את הסגול כשלוש ספירות חסד-גבורה-תפארת, או שמא נצח-הוד-יסוד. כל אלו מרבים את ממדי המשמעות של מלה נתונה עד אינסוף. נרחיב את התיבה אף באופן ציורי – את תמונת המילה באותיותיה – על פני הספירות, בהתאם לניקוד, והנה ביטוי המלים בקריאת התורה – אף שהינה הגייה קבועה ומדויקת על פי המסורה – כביכול מפעילה את מערכת הספירות השמימית.

